

B e r e t n i n g

fra studiereise foretatt fra 20. juni til 16. juli 1936.

Med henblikk på planlegningen av de store friarealer i generalplanen for Stor-Oslo blev undertegnede ved formannskapetets beslutning av 9/6-1936 bevilget inntil kr. 1200,- til en studiereise for å studere i hvilken utstrekning man i andre land utlegger områder for park og idrett i de større byer og hvordan disse områder disponeres.

Studiereisen omfattet følgende byer:

Stockholm, Åbo, Helsingfors, Leningrad, Moskva, Berlin, Dresden, Prag, Nürnberg, Frankfurt A/M., Mainz, Köln, London og Newcastle.

En så omfattende rute på den relativt korte tid blev muliggjort ved et på forhånd eksakt optrukket program, som blev lagt efter det jeg kjente til fra utenlandsk fagpresse og faglitteratur eller selv tidligere har sett under planlegning og bygning.

Nu etterpå er jeg tilfreds med at reisen blev slik lagt fordi jeg derved i praksis fikk se de ulike prinsipper og systemer for reservering og disponering av friområder i de enkelte land, samtidig som jeg i flere byer så nye ideer av stor interesse realisert.

Jeg fulgte den praksis under turen at jeg ved hjelp av de introduksjonsskrivelser rådmannen for VII avdeling var så elskverdig å gi mig opsøkte de respektive myndigheter i de byer jeg fant dette hensiktsmessig. Jeg blev overalt meget godt mottatt.

Oversikt.

Det var imponerende å se med hvilken interesse man i alle land gikk inn for folkets fysiske opdragelse som en samfundssak av første rang

For å gjøre det mulig for det brede lag av befolkningen daglig å søke rekreasjon ved kroppsøvning og hvile i frie, solrike omgivelser, og for å kunne henwise bybarna lekeområder så de ikke holder til i gatene med alle de farer og ulemper som dermed er forbundet, arbeides det overalt målbevisst mot såvel i de eldre som i de nyere boligområder

og i planene for fremtiden å tilveiebringe rikelig med frie arealer som folket daglig kan komme inn i og röre sig i.

Dette arbeide sees i nöie sammenheng med boligspørsmålet - er nærmest en funksjon av dette - og etter avstanden fra boligen vil jeg sammenfatte de områder jeg studerte i 4 kategorier av friområder.

1. Områder til daglig bruk for lek, kroppsövning og hvile nærmest mulig og i mest mulig intim kontakt med boligen.
2. Områder til kroppsövning, badning, store folkesammenkomster o.s.v. (folkeparker) i rimelig nærhet av boligen.
3. Områder til utfart, sommerophold, badning, camping, sommerkolonier for barn o.s.v. i rimelig nærhet av byen.
4. Områder for konkurransedrett. Disse ansees ikke avhengig av boligen på noen annen måte enn at man undgår å legge dem inne i boligområder hvis de ikke der kan innkomponeres i et større friområde. Disse områder plasseres i første rekke ut fra trafikk-og forretningsmessige hensyn.

Samtlige områder sökes overalt ved parkårer, beplantede gater o.s.v. parkmessig forbundet til et parksystem.

Betegnelsen område har jeg brukt med hensikt, idet man overalt söker å komme bort fra "plass"-systemet. Man söker å tilveiebringe friere og større områder enn det man i almindelighet forstår med begrepet "plass".

Man anser det overalt viktigere at f.eks. et lekeområde er stort enn kostbart utstyrt.

Stort og ikke stort er jo relativt. Minstemålet for et lekeområde syntes dog å kreve at barna inne i området skal være isolert fra byens trafikkmessige farer og stöi, i solåpne, frie omgivelser, og at flatene er så store at barna for den overveiende del kan tumle på gressbakke.

"Plass"-systemet bibeholdes bare som en siste nöd tvungen utvei hvor man ikke straks har disponibel grunn forhånden.

Friområdene tilveiebringes i de eldre bydeler ved disponering av eventuell ubebygget grunn - ikke sjelden ny grunn fremstått ved utfylling eller opfylling av kanaler, elvélöp o.s.v. - rasjonalisering av eldre parker eller ved omfattende saneringsarbeider.

I de nye bydeler tilveiebringes områdene ved en tidsmessig og samfundsvennlig regulering.

Områdene disponeres slik at de tilfredsstiller det behov som i hvert enkelt tilfelle er tilstede for lek, kroppsövning, hvile, folkeliv, konkurranseidrett o.s.v. - lösningen av oppgavene er i hvert enkelt tilfelle resultatet av en behovsanalyse.

Grönnområder som av en eller annen grunn ikke er fritt tilgjengelige (kirkegårdér, sykehusområder, private parkområder, utilgjengelige skrenter o.s.v.) regnes derfor idag som verdilöse rekreasjonsmessig sett og utgår efterhvert av byplanene og statistikken som "fritt land".

Med hensyn til i hvilken utstrekning der er utlagt friområder, så er jeg under denne reise blitt sterkt bestyrket i min tidligere antagelse om at den offentlige statistikk over friareal - grönflate - pr. innbygger for de forskjellige byer i Europa på ingen måte gir noe eksakt holdepunkt ved bedömmelsen av hvordan de enkelte byer er stillet i parkmessig henseende.

Dette avhenger nemlig ikke i förste rekke av friareal pr. innbygger, men av flere faktorer, hvorav arealenes fordeling i bykroppen, områdenes disponering, byggeskikken, byens størrelse, de topografiske og klimatiske forhold samt breddegraden er de viktigste. Jeg konstaterte, således for å nevne et eksempel, at en by som figurerer i den offentlige statistikk med ~~ca~~ mot 30 m^2 pr. innbygger var langt ugunstigere stillet i parkmessig henseende (bruksarealer efter de för nevnte kategorier) enn en annen by som figurerer med ca. 6 m^2 pr. innbygger. Disse byer har samme innbyggerantall.

Men kan derfor ikke si at så og så mange m² friareal pr. innbygger er forlite eller nok generelt sett, fordi behovene og forholdene i den enkelte by er avgjørende for hvor meget friareal byen behøver.

Efter på turen å ha studert en rekke av de Europeiske byers nye byplaner og den parkpolitikk som føres i forbindelse med disse, er min opfatning den at det prinsipp som generalplanen for Stor-Oslo bygger på er riktig for frilandets vedkommende. Arealene er dog på flere punkter meget for knapt tilmålt. En stor del av de områder som i generalplanen fremgår som "fritt land" er ikke fritt land, men områder som riktignok ikke er bebygget, men ikke fritt tilgjengelig for folket - kirkegårder, sykehusområder o.s.v. - I sektoren fra Frognerkilen til Torshóvdalen finnes således ikke et eneste friområde av rasjonell dimensjon så nære tyngdepunktet i boligbebyggelsen at det kan tjene folket her til daglig rekreasjon og familieliv ute i det fri.

Det er nærmest blitt til et slagord at Oslo har Nordmarka og derfor ikke trenger andre store friarealer i noen videre utstrekning. Alle de større byer i Europa har utfartsområder og mange har områder som går Nordmarka en høi gang, men derfor undlater de ikke å sørge for friområder til daglig bruk for familien og enkeltindividet. Nordmarka har sin spesielle funksjon, en funksjon som vi alle setter overmåte stor pris på, men denne funksjon overflødiggjør på ingen måte de andre friområder til daglig bruk, som er nødvendig for Oslomenneskets sundhet og velvære.

Nedenfor følger en summarisk beretning over de enkelte land og byer hvor de ting som undertegnede mener har interesse for Stor-Oslo er nednotert.

Stockholm:

En rekke av de gamle parker i den eldre by er tillempet tidens krav ved at der er innlagt tidsmessige lekeområder og ved at gressflatene delvis er frilagt for folket som tumle- og liggeplener.

De nyere bydeler bærer tydelig preg av nyere tids parkpolitikk med rikelige grønnarealer for bruk, og de nyeste bydeler (f.eks. Kristineberg-og Fredhellsområdene) med luftig og solåpen regulering, med brede parkårer rasjonelt utformet med henblikk på folkets rekreasjon løfter litt av forhenget til "fremtidens boligby". Man forstår straks at slik kan og bör de mennesker få bo som har sitt virke i en storby.

Det som skiller dette sympatiske nye fra det uhygieniske, urasjonelle gamle er i første rekke det forhold at det ikke er knust - let med grønnareal og at dette grønne er disponert til rekreasjonsmessige formål.

I utformningen av anleggene har svenskene lagt for dagen en enestående evne til på en naturlig og meget charmerende måte å utnytte fjellet og det oprinnelige naturmiljø. Istedet for å sprengte bort har de med pietet værnet om og supplert naturidyller og gitt de praktisk verdi.

Man kan trygt si at svenskene, med de resultater som sees i Stockholm, her har dannet skole. Områder som det rundt Högalid-kyrkan, Hjorthagen, Helsingatorget, Fredhellsområdet o.s.v. står i en særklasse i Europa og kan bringe andre byer med lignende naturmiljø til ettertanke. Se foto.

På den annen side er der eksempler på helt misforstått kunstig utbygning av flater hvor en naturlig, rolig behandling vilde ha tjent formålet bedre og været smidigere og mer tilfredsstillende estetisk sett. Se foto fra Enskede.

Det Stockholm sæner er større trenings-og tumleområder innen byområdet. Dette er svenskene selv opmerksom på og beklager det uheldige i systemet med én og én øvelsesbane innenfor byen, men nu er det for sent; man må utenfor byen og den daglige adkomst fra boligene til øvelsesarealene er tung.

Utenfor byområdet disponerer byen rikelig med areal for friluftslivet - campingplasser, utfarts-og badeplasser - hvorav kan nevnes områdene utenfor Enskede, hvor bl.a. Flatenbadet med sitt 480 mål store område frembyr et myldrende sommerliv 1/2 times bussreise fra storbyen.

Havebyene i byens utkanter bærer som de nyere deler av byen preg av en samfundsvennlig og tidsmessig parkpolitikk. I første rekke Enskede og Bromma. I sistnevnte hvor hvert hus har egen have er 40 % av bruttoarealet reservert til felles friområde. Den måte innhegningsspørsmålet her er ordnet ved å trekke gjerdet inn i bygge- linjen og ofre den del av tomten som ligger mellom hus og gate til åpen forhave er et system som foruten å gi hele strøket et trivelig og rolig havepreg også byr på en rekke praktiske fordeler som jeg her ikke kan komme inn på.

Åbo:

Man forstår straks man setter foten på finsk grunn at det ikke er noen tilfeldighet at finnene er den store idrettsnasjon.

I all sin primitivitet og extensive utnyttelse representerer f.eks. Idrettsparken i Åbo et prinsipp som det moderne Europa idag arbeider etter til tross for at parken er av eldre dato.

Det har været sagt at Tyskland og i første rekke Kölner- anlegget representerer det klassiske grunnlag for idrettsparker rundt i Europa. Jeg vil dog gjerne fremsette som min mening at den klassiske grunn ligger i Finland, hvilket såvel idrettsresultatene som resultatene ute i folket med all ønskelig tydelighet forteller.

Idrettsparken er et fritt, usøignert område med fotball-og friidretts og skøitebaner, tennisbaner, terrengløiper, skibakker, naturlig og smidig plasert i et kupert fjellterreng med overveiende furubestand innimellem. Området er fritt tilgjengelig for publikum. Interessant er også en kombinasjon mellom øvelsesplass og gang-

autitorium, idet der for enden av en øvelsesbane er opbygget en sangskjerm - Finland er jo også sanges land.

Forøvrig var det i Åbo lite av interesse i denne forbindelse.

Helsingfors:

Det førsteinntrykk man fikk i Åbo blev ytterligere bestyrket i Helsingfors.

Parkmessig står byen i en særstilling i Norden. Den er jo Den har derfor kunnet lære av andres bitre erfaringer. også ny som storby. Der er få parker i eldre forstand. Til gjengjeld er der innenfor byområdet en rekke større, frie områder til idretts-og friluftsliv, hvorav Stadion-og boldplassområdet samt området ved Djurgårdssportsplanen er de betydeligste. Det førstnevnte er et strålende område som for tiden utlegges til fremtidig olympiaområde (Se fotos).

Byen disponerer flere store, moderne strandbad, hvorav f.eks. Sandudd ligger 10 min. spasertur fra byens centrum. Til disse er det ingen entré, bare en mindre garderobeavgift.

Øiene utenfor byen er offentlig friområde utnyttet som utfartsområder, kolonihaver og badeplasser. Blåbærlandet f.eks. med sine 367 mål 15 min. fra byen med båt gir utfarts-og badeplass for 40.000 personer daglig, og Stenudden 225 mål er permanent campingområde med plass for 700 telt. For camping betales 8 öre pr.m.² pr.år - 25 års leie. Kommunen utleier telter gratis.

I det hele disponerer byen 2097 mål som areal til camping, badeplasser, kolonihaver o.s.v., og har 5 større permanente kolonihaver som inngår som fast ledd i byplanen.

Egnehjemsområdene i byens periferi gir som de rundt Stockholm inntrykk av et rasjonelt, moderne syn på helhetstanken i egnehjemsbevegelsen, med åpne, frie forhaver uten påtrengende gjerder, det hele har et åpent, fritt parkpreg med rikelig tilliggende friareal.

Sovjetunionen. Da Russland etter revolusjonen og de etterfølgende omveltninger omkring 1925 var kommet til ro og for alvor tok fatt på oppbygningsarbeidet, blev dette efter retningslinjer som forutsatte hel omlegning av nærings- og arbeidslivet.

Fra å være agrikulturstat blev det enorme statskompleks på kort tid industrialisert, og man stod plutselig og i sterkere grad enn ellers i Europa overfor problemet å beskjeftige folket i fritiden.

De to første 5-årsplaner er gått ut på å utbygge industrien, mens boligspørsmålet først er under løsning nu under realiseringen av 3dje 5-årsplan.

Disse forhold sammen med den store vekt som er tillagt folkets fysiske opdragelse blev avgjørende for den parkpolitikk man slo inn på. Det førstnevnte forhold har også fremtvunget en helt ny form for folkepark, den såkalte kultur- og hvilepark.

Denne form for park er spesiell for Russland, er ukjent i vest-Europa og var for undertegnede et helt nytt bekjentskap.

Kultur- og hvileparkene har en 3-sidig funksjon, idet de står i rekreasjonens, underholdningens og oplysningens tjeneste. For barna er det spesielle barneavdelinger med alle tenkelige lekeinnretninger (av typer og konstruksjoner som delvis er helt ukjent i vest-Europa) for barn i alle aldre, hvileavdelinger hvor småbarn kan legges for hvile i sol eller skygge, store innendørs lokaler hvor barna kan ty inn under uvær. Disse er forsynt med alle slags leker og underholdningsstoff. Til disse barneavdelinger er der knyttet pleiersker og lægehjelp. Foreldrene kan levere barna når de går på arbeidet og hente dem når de går hjem. Det koster selvsagt intet.

For ungdom og voksne er der avdelinger til enhver form for hvile, kroppsøvning og lek. Fordelt i områdene er der plasser hvor der kan søkes opplysning og veiledning om undervisning, yrkesveiledning, lægekonsultasjon, politikk, trafikkultur, jord- og hagebruk, tek-

nikk o.s.v. i det uendelige.

Der er friluftsskoler, undervisning i russiske folkedanser, der er temporære utstillinger av enhver art, malerkunst, skulptur, teknikk o.s.v.

Der er store lesesaler med disponibel litteratur, saler for akrobatikk og atletikk, hvor man kan gå inn hvis været ikke frister til å drive dette ute. Der er friluftsteatre, hvileområder hvor man kan få låne hengekøier, friluftsbad, øvelsesarealer, robaner og restauranter.

I det hele tatt er der i den utstrekning plassen tillater innpasset i disse områder alt det som kan tenkes å underholde, ha nytte eller interesse for folket.

Alt er innpasset i parkmiljø som detaljer i en helhet.

'''

Efter det jeg så i marken og i de generalplaner jeg fikk demonstrert arbeider russerne efter rasjonelle metoder samfunns- politisk og byplanmessig sett. De bygningstekniske ting i de idretts- lig disponerte områder er utvilsomt delvis gode, men de parktekniske ting er dårlige og tildels under enhver kritikk. Godt var igrunnen bare det som simpelthen var lagt ut til et formål uten planlegning eller utbygning av noen art.

Tankene er gode, men de mangler tilsynelatende helt fag- folk til å planlegge, utbygge og vedlikeholde den parkmessige del av park -og idrettsområdene.

Leningrad:

På endel idylliske øier ved Nevaens utløp er samlet større bade-og friområder med kultur-og hvilepark, samt store områder for trening og konkurranseidrett av enhver art. Stadion for 100.000 tilskuere er under bygning.

Ellers bærer byens parkspørsmål idag preg av det ovenfor nevnte forhold at boligspørsmålet enda ikke er tatt op til løsning.

Tilfeldig plasert ved at bebyggelse er revet eller hvor der tidligere har været større private parkområder er der tilfeldig strødd en rekke grønnarealer rundt i byen som tillegg til de fra tidligere tider eksisterende offentlige områder. Disse eldre områder er ikke tillempet tidens krav.

En rekke tæningsbaner, konkurranseidrettsplasser og tennisbaner er fremkommet på samme måte.

Når man undtar de større idrettsområder - idrettskombinater bærer områdene synlig preg av at de ikke har fagfolk til å planlegge og at de mangler fagutdannede gartnere til å forestå anleggenes utbygning, tilplantning og vedlikehold.

Leningrad er en vakker by og vil sikkert bli en luftig og sund by å bo i når den nye regulering blir effektivt og de gamle parker tillempet tidens krav for sammen med de i den nye byplan forutsatte store friområder å stå i rekreasjonens tjeneste.

Moskva.

Byen er idag under intens omforming fra å være en gammel, lurvet by til å bli verdensmetropol - sovjetunionens hovedstad.

Folkemengden er i løpet av to decennier steget fra $1\frac{1}{2}$ til ca. 4 millioner innbyggere. Boligproblemet er først nu under 3dje 5-årsplan under løsning, og man forstår derav lett boligforholdene i Moskva idag.

Å holde folket fysisk oppe under en slik overgangsperiode har været et viktig problem å løse. Man har derfor under slagordet "det socialistiske samfund trenger sunde og sterke arbeidere" drevet en intens propaganda for å få folket med i idretts- og friluftsbve- gelsen. Dette er også lykket gjennom korporasjonsmessig organisasjon og ved å gi folket arealer og anlegg til dette öiemed. Fra at det i 1933 var 17 % aktive utövere av idrett er det idag henimot 80 %. Hver korporasjon av betydning har sitt gymnasium for fysisk kultur. Byen har idag 4 store kultur- og hvileparker med store treningsarealer,

henved 50 stadionområder, 15 friluftsbadeområder med svømmestadion o.s.v. Der er under bygning et gigantisk anlegg-"Sovjetunionens centralanlegg for fysisk kultur" - som skal dekke 6000 mål.

Den nye generalplan for Moskva inneholder et omfattende parksystem med rikelig friareal inne i selve bykroppen for daglig behov og store arealer for utfart og sommerophold utenfor byen.

Jeg tilbragte 1 dag i "Den centrale kultur-og hvilepark" og studerte livet der. Området er i de senere år utlagt på en tidligere søppelfylling langs elven Moskva. Området dekker vel 2000 mål og ligger nær byens centrum.

Parken inneholder praktisk talt alt det jeg foran har nevnt og jeg fikk se det hele i funksjon innen rammen av et myldrende folkeliv. Dagen jeg var der var tilfeldigvis 6te dag i uken - fredagen.

Mer i detalj å komme inn på noen andre av områdene vil føre for langt, men et område for skoleungdom - "pionerernes stadion" - vil jeg dog nevne.

Dette område er i all sin extensivitet, all sin primitivitet, all sin lurvethet et av de mest ideelle tumleområder for skoleungdom jeg så på turen. Der er leke-og idrettsområder for enhver form for kroppsøvning, klubblokaler med bibliotek og leserum. Det er et område hvor barn og ungdom uten hemninger kan utøve sin lek og idrett i sol og frisk luft nær hjemmet.

De nyere byer som er bygget etter teoretisk skjema og problemene der vil det føre for langt å komme inn på i denne forbindelse.

Hvad teknisk utbygning og utformning angår, danner områdene ingen undtagelse fra det jeg tidligere har uttalt under Russland.

Tyskland.

Kanskje enda mere i Tyskland enn ellers i Europa er folkets fysiske opdragelse et av de viktigste samfundsspørsmål.

Rikelig med friarealer er utlagt og blir daglig utlagt i

dette öiemed ved omfattende saneringer i de eldre byer og ved nytlegning.

Problemet har i en årrekke været å finne arbeide. Dette er bestemt en medvirkende årsak til at der efter undertegnedes mening nedlegges unödig meget i omformning - modellering - "frisering" av terrenget istedenfor å utnytte dets hovedformasjoner.

Dette er utvilsomt årsaken til at mange av de tyske anlegg virker stive og "lavede".

Jeg har et bestemt inntrykk av at tyskerne selv nu er opmerksom på dette og er på vei over i en annen "gate".

Man må beundre tyskernes evne til å gi relativt mindre områder stor kapasitet ved en intens utnyttelse, og i en slik situasjon er selvsagt sterkere terrenginngrep på sin plass.

Men når veldige områder med omfattende terrengarbeider tvinges inn i stive, bundne linjer uten at områdenes funksjon betinger dette, da skyter man over målet selv om resultatet kan karakteriseres som estetisk tilfredsstillende.

Den tekniske utförelse representerer overalt toppnivå.

I motsetning til Russland finnes der i Tyskland rikelig med försteklasses fagfolk såvel til planlegning som til teknisk utförelse i marken.

Et karakteristisk innslag i alle større tyske park-og idretts områder idag er store flokker gressende sauer. De brukes som "levende gressklippere" og er et ledd i arbeidet for å gjøre det 3dje rike selvhjulpen med ull.

Berlin.

I de centrale eldre boligströk er store saneringsarbeider igang. Industri fjernes fra boligströkene, kanaler tappes ut og fylles igjen, gamle uhensiktsmessige og uhygieniske komplekser rives, og de arealer som på disse måter blir disponible utlegges til rekreasjons- og tumleområder - se fotos.

Stor-Berlin har en rekke tidsmessige, herlige frimområder som det her vil føre for langt å komme inn på i enkelthet.

Der er store, luftige, solåpne folkeparker midt inne i byen med idrettsområder, trenings- og tumleplasser, områder for skolebarn, friluftsbad og store plaskedammer for barna, gressletter til å ligge å sole og hvile sig på, store friluftsauditorier, forfriskningsanlegg hvor melkebaren utgjør et dominerende ledd, skyggefulle skogpartiet som man kan søke hen til i den varme sommer, og der er for vinterbruk akebakker, skøitebaner o.s.v.

Frie øvelsesarealer til enhver form for idrett, store lekeområder med vann, sand og lekeinnretninger er fordelt lett tilgjengelige fra boligområdene for daglig rekreasjon og kroppsøvning.

Områdene er rasjonelt utformet med henblikk på den bestemte funksjon de har å utføre - det behov de skal dekke.

Den faglige standard og vedlikeholdet er overalt mønstergyldig og publikums interesse for og forståelse av områdenes betydning er beundringsverdig. På en diskret måte er der plasert pene plakater i områdene, fortrinnsvis ved inngangene hvor det ganske karakteristisk står "Einwohner schützt Eure Anlage".

Utenfor byen er der en rekke herlige utfartsområder og friluftsbad, og der utfolder sig et myldrende båtliv med padlende og roende på de tallrike kanaler og vannflater.

Olympiaanleggene var på det nærmeste ferdig da jeg besøkte Berlin. Reichsportfeld var et imponerende skue og såvel arkitektonisk som havekunstnerisk et overdådig kunstverk, som bare mektige nasjoner kan make å fremstille.

Dresden:

Den gamle bypark i byens centrum var i sin helhet disponert for det første tyske "Reichgartenschau" som en mønstring av tysk havekunst av idag. Jeg tilbragte en dag der.

Langs Elben er Königsufer nylig utlagt som et gjennomgående

stort friområde med folkeplasser, øvelsesarealer, hvileområder, bad o.s.v.

I tilknytning til den gamle bypark ligger et større område som disponeres av Dresdener Eislaufverein. Området inneholder en serie tennisbaner som om vinteren er skøitebane. I direkte fortsettelse av dette område ligger et mindre stadion og et større friluftsbad med svømmestadion og større, rummelige soleplener omkring. Disse områder ligger nær byens hjerte.

Ellers er Dresden velutstyrt med friområder i selve byen.

Kloss inntil byen, som vår Nordmarka, ligger den såkalte Dresdener Heide, et veldig skogområde til utfartsbruk.

Dessuten representerer Elben et glimrende rekreasjons- og utfartsobjekt. Langs denne utfolder der sig et myldrende sommerlivbadning, rosport og camping langt innover i Sachsisk Schweiz.

Fra Dresden gikk turen som en avstikker gjennom Tsjekoslovakia til Prag. Jeg fikk nu anledning til å se Dresdens befolkning nyte sommerlivet langs Elben fra Dresden gjennom Sachsisk Schweiz til den Tsjekoslovakiske grense.

Prag.

Denne gamle, vakre by har få tidsmessige friområder fordelt i selve byen. Der er en rekke mindre anlegg utformet etter gammel "park"-oppskrift og uten innbyrdes sammenheng, men de tilfredsstillende ikke behovene hos folket idag.

At behovene er tilstede viser den lange rekke private tumletrainings- og idrettsområder byen har - områder som disponeres av klubber og korporasjoner.

Langs Moldau er der dog utlagt endel områder, og tumleområdet på Sluseöya ved Legionenbrücke er et av de herligste områder i mindre format for barn jeg har sett. Her er barna helt isolert fra byens ulemper og farer, men noen få skritt fra hjemmet. I og langs Moldau utfolder der sig et myldrende båt- og badeliv midt i byen. Se fotos.

Det som var av virkelig stor interesse i Prag i denne forbindelse var høidedraget i vest med det gamle fort og slettene syd for dette.

Dette er et herlig friområde kloss innpå byen og innenfor bygrensen som enhver storby kan misunde Prag. Situasjonen er meget lik vårt Ekebergområde, idet plataet danner en stor slette som en "solbalkong" høit hevet over byen. Vårt Ekeberg har dog den fordel at det er orientert mot eftermiddagssolen, mens "Prags Ekebergsletta" er orientert fra. Det gamle fort danner et herlig promenade-og rekreasjonsområde med frodig løvskogbestand, og til en restaurant heroppe - "Ekebergrestauranten" - fører en enkel taugbane.

Syd for fortet på en stor slette ligger et større folkeparkområde hvor Masaryk-Stadion og Sokol-Stadion danner det centrale element, omgitt av områder til forskjellig rekreasjonsøiemed.

Masaryk-Stadion er et nytt moderne stadion lagt godt inn i terrenget og med et utmerket lysarrangement -profiljernsmaster med en skive av regulerbare flomlysprojektorer på toppen - fotos av dette er tilstillet Idrettsvesenet.

Barbarisk og minnende om at man befinner sig "på sydligere breddegrader" virker det 2 meter høie flettverksgjerde mellem tilskuerplassene og konkurransebanen.

Sokol-Stadion er et veldig, nettop ferdigbygget, folkefeststadion, hvis hovedfunksjon er å tjene sokolfesten. Det er en slette ca. 200 x 300 meter, i sin helhet omgitt av høie tribuner - mest av oplagt masse med optrinn av planker - som brukes til sokolfestens masseoptog og massegymnastikk. Jeg var i Prag sokoldagen og så det hele i funksjon. Se fotos.

Prag har her et folkeparkområde av høi verdi. Det som til idag er anlagt er utført av staten og for en stor del utført som nødsarbeide.

Statens institutt for fysisk kultur skal også bygges der. Dette institutt i sig selv og plaseringen gir et godt billede av hvilken

betydning folkets fysiske opdragelse nu tillegges i Tsjekoslovakia.
Nürnberg.

I den eldre by er vollgravene rundt den gamle by i stor utstrekning utlagt som parkring med rekreasjonsområder.

Det som interesserte mest i Nürnberg var å få se Nürnberger Stadion/^{og}om områdene om dette. Planen for dette er tildelt olympia-gullmedalje.

Dette stadionanlegg er en nydelig idretts-og folkepark med selve stadion som det centrale. Det hele er fast og organisk sammenkomponert til én organisme. Anlegget er dog etter min mening et bevis for at man kan gå for vidt i hensynet til sammenknytning - det må ihvertfall ikke føres så vidt at det går ut over et områdes naturlige form.

I Nürnberger Stadion er svingtribunen laget polygonale, alene av hensyn til den planmessige sammenknytning med de omliggende elementer. Dette er såvel estetisk som tribuneteknisk uheldig. Der er terrengtribuner med naturstens optrinn opsatt i sandseng uten mørtel.

Området inneholder dessuten et utmerket friluftsbad med svømmestadion og restaurant, tennisanlegg, store trenings-og tømleområder. Et nytt, flott Stor-stadionanlegg er under bygning like ved det gamle. Et moderne permanent kolonihaveområde er innkomponert som fast ledd langs anleggets periferi.

Den nye Luitpoldarena er et imponerende flott anlegg ene og alene beregnet på det 3dje rikes årlige, store partidag.

Ellers er der fordelt i byen en rekke tidsmessige områder. Langs elven er der en rekke små, nydelige bad og vasse-og plaskeplasser.

Et karakteristisk innslag her som ellers i de tyske parkområder er melkebaren.

Frankfurt A/M.

Jeg kom til Frankfurt A/M samme dag som den nye tyske centralflyvehavn blev åpnet. Dette var et gigantisk skuespill under med-

virken av begge de tyske kjempeluftsskib "Hindenburg" og "Graf Zeppelin" og en masse fly fra flere nasjoner. Flyveplassen er anlagt inne i en stor skog og det hele er laget på 2 år. Plassen (selve flyveplassen er ca. 2000 m. i tverrmål) er i sin helhet dekket av gress, uten landingsbaner av annet dekke. Maskinene går op og lander på gress. Den er i sin helhet omgitt av skogbevokset friområde.

Frankfurt A/M's parksystem er verdt spesiell omtale fordi den måte problemet permanente kolonihaver i direkte forbindelse med boligene er løst på en meget rasjonell og tiltalende måte.

Friområdene strekker sig som sammenhengende soner i byplanen, og der hvor terrenget ligger slik tilrette at noen annen utnyttelse ikke er rasjonell og området ligger nær boligene er permanente kolonihaver innpasset. Likeledes er kolonihavene innlagt som isolasjonssone mellom jernbane og bolig og industri og bolig eller mellom boligen og friområder med stöi, f.eks. idretts- og tumleområdene og områder for skolebarn.

At kolonihaver riktig löst estetisk sett er et sympatisk ledd i en moderne by, og ikke som ofte hos oss påstått et skjemmende, kan man se de mest overbevisende eksempler på i Frankfurt A/M. Se fotos.

Likeledes blir man overbevist om at den egentlige kolonihave hörer hjemme nær boligen.

Byen er rikt utstyrt med herlige, tidsmessig utformede friområder til ethvert rekreasjonsmessig formål.

Frankfurt A/M's stasjon med omliggende område er et eldorado for friluftslivet med et herlig friluftsbad i sin midte.

Ellers er der flere utmerkede badområder, hvorav Brentano badepark spesielt bör nevnes. Her er friskt sirkulerende vann, apparater til forskjellig kroppsövning og saftige gressletter til å mosjonere og sole sig på. Se fotos.

Frankfurt A/M er hva som disponibelt friareal inne i byen angår, en av de best utstyrte byer jeg besøkte.

Jeg fikk her også anledning til å studere en skole bygget på et system for undervisning under åpen himmel, i grønne omgivelser, den såkalte "Reformschule". Den er bygget etter et lamellprinsipp, hvorved klassene i godvær ganske enkelt kan "trekkes" ut i haver som ligger direkte op til klasseværelsene som "klasseværelser" i det fri. I direkte forbindelse med skolen - som forøvrig ligger i et større friområde - er anlagt rummelige tumle- og idrettsområder og skolehaver.

Meget interessante er også flere av de nye boligområder i byens periferi. F.eks. Römerstadt er bygget innen rammen av at månedsleien ikke overstiger en ukelønn og etter 30 år eier man leiligheten.

Hvor leilighet som ikke er direkte tilknyttet have har kolonihave like ved. Kolonihavene ligger som en vakker krans omkring området med tumlearealer utenfor - kolonihavene ligger m.a.o. som en isolerende lamell mellom byen og idretts- og tumleområdene. For de aller minste er det plasser inne ved boligene.

Mainz.

I denne idylliske, lille by ved Rhinen finner man et godt eksempel på hvad man ved god planlegning og en rasjonell parkpolitikk kan opnå med relativt små midler.

Byen har et gjennomført parksystem men relativt lite friareal innen boligsonen, man har derfor været tvunget til i stor utstrekning å utnytte dette intensivt. Dette er oppnådd ved en rekke til dels originale løsninger.

Tyskerne forlanger å få ligge og tumle sig på gressbakke. På relativt små flater er dette vanskelig realisabelt uten at det går ut over gressbakken. De har da i Mainz løst det slik at flatene er delt i to. Der er plasert plakater som oplyser om at denne flate er denne uke fri eller spærret. Se foto. Parkkulturen er så høi at dette respekteres av publikum.

For at de voksne i de relativt små områder skal kunne ha noen ugenerte hvileplasser er der utlagt avdelinger med adgang bare for voksne. Se foto.

Jeg så også her det beste "lavede" lekeområde på turen, med en avdeling utstyrt med stort vasse- og plaskebasseng, store sandplasser og lekeapparater. Mellom denne avdeling og en stor gressflate til lek er innlagt et vakkert uværsskur, med melkebar og forfriskninger, samt toaletter.

Et problem er ansvaret for barna i lekeområdene, selv om apparatene er aldri så ufarlige kan jo ulykker hende.

For å gardere sig mot eventuelle erstatningskrav er der opsatt plakater som oplyser om at byen Mainz ikke er ansvarlig for eventuelle uheld ved lek i lekeapparaterne.

Köln.

Köln er en av de best parkmessig utstyrte byer i Europa, med et åpent, luftig parksystem i en indre og yttre ring om byen; her som så ofte ellers i de europeiske byer i stor utstrekning i tilknytning til gamle festningsanlegg. Områdene er tidsmessig og rasjonelt utformet, men det som jeg nevnte innledningsvis om Tyskland, at der nedlegges for meget i frisering av terrenget, gjelder i første rekke Köln. Veldige områder, særlig i yttre ring er tvunget inn i stive, bundne former uten at dette kan sees å være betinget av noe praktisk krav.

I den yttre ring ligger Kölns stadionanlegg, et gigantisk parkmessig utstyrt idrettsområde (idrettskombinat) til enhver form for idrett.

Det vil her føre for vidt å komme inn på noe bestemt av Kölns anlegg. Folkepark - tumle- og idrettsområder er fordelt i rikelig utstrekning nær tilknyttet byens boligområder.

Langs Rihnen er der rummelige friarealer med et myldrende friluftsliv inne i selve byområdet og utfarts - bade - og campingområder utenfor byen.

England.

I motsetning til de mere intensivt utnyttede friområder i kontinentets byer virker de større engelske friområder som landskaper.

Der finnes ikke antydning til med hensikt å tvinge områdene inn i noen bestemt form som f.eks. i Tyskland. De ligger som store landskaper inne i byen og blir benyttet som sådanne i rekreasjonens tjeneste. Det relativt flate terreng muliggjør også stor bruksverdi uten terrenginngrep. Ellers i Europa komponeres som regel friluftsauditorier, tumle- og hvileområder o.s.v. i former som betinges av funksjonen. I England tar man landskapet i besiddelse som det er og bruker det til disse formål. Dette forutsetter imidlertid at man disponerer meget store arealer. Gressbakken i områdene klippes for det meste ikke. Det er bare i representasjonsanlegg og de mindre anlegg, samt i de idrettslig disponerte områder, som forutsetter kort gress, at gressflatene blir slått. Flatene er så store at dette ikke skjemmer. Publikum og hunder får løpe fritt hele året. Det er interessant å se med hvilken omhu englenderne skjøtter plenene. På de kortklippede gressmatter for balls spill av forskjellig art legger de ut tepper og presenninger når været er slik at plenen tåler lite tråkk for å beskytte den der som det blir mest påkjenning. Englenderne behandler i det hele tatt sine gressmatter som dyrebare, levende vesener og de forstår å anlegge og stelle dem. Dette er hemmeligheten med de gode engelske gressmatter.

I de større områder brukes også i England sauer og kveg som "levende gressklippere", men formodentlig også for å forøke landskapsillusjonen.

I de store områder hvor folk og fe får løpe fritt omkring samles slikt som forutsettes ikke å tåle denne påkjenning, f.eks. blomstene, i spesielle innhegnede avdelinger, hvor de som søker blomster kan ty hen.

Blomsteranvendelsen praktiseres i England efter et annet prinsipp enn ellers i Europa stort sett. Ikke bare staudene, men også utplantningsplanter og andre typiske rabatt- og bedplanter anvendes utenfor de spesielle blomsteravdelinger, mest som brede rabatter, i stor påskjuling, mot høiere plantning - med høiere vegetasjon som bakgrunn

- og ubrudt gressflate som forgrunn. Dette prinsipp er brukt også i de mest representative anlegg i Londons centrum og forlener områdene med en fornem og rolig kontrastvirkning. - Interessant er det også å se planter som gjeitrams, storkenebb o.s.v. - som i Norge bare får live op langs våre landeveier - trukket inn i parkområdene og i massevirkning brukt som meget skattede staudeplanter.

London.

Byen har en rekke store friområder fordelt i bykroppen. Disse disponeres som folkeparker til ethvert rekreasjonsmessig formål. I Londons veldige byområde forslår imidlertid disse arealer lite, det blir langt fra boligene til de frie områder for det rekreasjonssøkende publikum.

Mindre områder i mer direkte kontakt med boligene er det sparsomt med. I byens perifer deler disponeres dog adskillig areal av private klubber overveiende til et eller annet idrettslig formål, og langs Themsen er der idylliske promenadeområder.

Livet i Londons folkeparker er særpreget og interessant. Parkkulturen står meget høit, folket lever i og med parken og kan der dyrke de friluftsinnteresser de vil fra sportsfiske til krockettspill.

Et helt egenartet innslag, som jeg ikke har sett andre steder enn i England, er den måte de løser "sitte-spørsmålet" på. Overalt i området er det fordelt en masse stoler. Disse er av to typer, en almindelig sammenleggbar og en fluktstoltype. Det koster 20 penny pr. dag (beløpet innkasseres av parkvakten) å disponere stol; det er retten til å disponere stol man betaler for, så man kan gå fra en stol til en annen efter behag. Benker til fritt bruk finnes ikke i disse parker.

Ved sammenkomster, foredrag, møter o.s.v. samler man stolene - lager friluftsauditorium med sitteplasser - se fotos.

Systemet er neppe praktisk gjennomførbart i land hvor parkkulturen ikke står så høit som i England.

Alle samfundsklasser søker rekreasjon i Londons friområder. Man ser individer på de laveste samfundstrinn hvile og rekrere side om side med rikmannen som like ved har sin Cadillac med uniformert tjener ventende.

I Newcastle er der intet av interesse utenom det jeg ovenfor har nevnt om England.

Idet jeg slutter beretningen tillater jeg mig å takke Oslo Kommune fordi jeg fikk denne studietur. Jeg betrakter turen som overmåte lærerik. En mengde ting som det ikke går an å komme inn på i en beretning - da det vil føre for langt - vil Oslo kommune kunne dra nytte av etterhvert som de nye områder blir utlagt.

Oslo, 1936.

Eyvind Ström
(sign.)